

REVISTA „INSEMĂNĂRI IEȘENE“ ÎN SLUJBA APĂRĂRII INDEPENDENȚEI NAȚIONALE ȘI INTEGRITĂȚII TERITORIALE (1938—1940)

ION AGRIGOROAIEI

În preajma și la începutul celui de al doilea război mondial, România a fost confruntată cu greutăți tot mai mari, ca urmare a acțiunilor agresive întreprinse de statele fasciste și a atitudinii de conciliere adoptate de cercuri politice conducătoare ale marilor puteri. În acei ani, ca de altfel în întreaga perioadă interbelică, presa democratică românească a exprimat — cu accente și nuanțe diferite — poziția a largi forțe sociale și politice, de apărare a independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale realizate cu atâtea sacrificii în anul 1918. Ziare și reviste ieșene s-au încadrat organic în acest curent de opinie, combătând cu energie curente extremiste de dreapta, demascând pericolul fascist intern și extern, pronunțându-se cu hotărîre pentru apărarea granițelor¹.

Între revistele care s-au situat pe o astfel de poziție s-a aflat și revista „Insemnări ieșene“. Revistă de cultură, care a apărut în perioada 1936—1940, sub conducerea lui M. Sadoveanu, Gr. T. Popa, G. Topîrceanu (după moartea acestuia, codirector a devenit M. Codreanu) și care s-a bucurat de colaborarea și a altor intelectuali de prestigiu, „Insemnări ieșene“ a publicat materiale din diferite domenii de activitate spirituală². În raport desigur și cu evoluția gravă a situației internaționale, tenta politică a revistei s-a accentuat. Așa cum precizează unul dintre cei care și-a legat numele de apariția revistei, „*«Insemnări ieșene» au fost o revistă democratică de mare curaj, care a luptat împotriva ofensivei fasciste îndreptate asupra Europei întregi și implicit asupra noastră*“³. În cele ce urmează ne propunem să ilustrăm această atitudine a revistei prin discutarea unor articole deosebit de semnificative, apărute în perioada cuprinsă între Anschluss și încetarea apariției publicației.

Ocuparea Austriei, în martie 1938, a constituit o etapă hotărîtoare în realizarea planurilor hitleriste din Europa centrală și de sud-est și în declanșarea războiului mondial⁴. „Nu-mi pot ascunde amărăciunea și grija — scria Eugen

¹ A. Karețchi, C. Cloșcă, *Publicații antifasciste ieșene*, Iași, 1969, pp. 175—180; Gh. I. Ioniță, A. Karețchi, *Intelectuali ieșeni în lupta antifascistă*, Iași, 1971, pp. 207—222; George Ivașcu, *Jurnal ieșean (1935—1940)*, Editura Cartea Românească, București, 1971, pp. 5—15; *Iașul în lupta revoluționară și democratică*, Editura Junimea, Iași, 1979, pp. 217—283; A. Loghin, I. Agrigoroaiei, *Presa ieșeană în apărarea integrității teritoriale, a independenței, suveranității naționale și a păcii (1918—1928)*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași, Istorie“, t. XXVI, 1980, pp. 47—60; I. Agrigoroaiei, N. Cîrstea, S. Molnar, A. Neașu, *Poziția ziarului „Opinia“ față de Anschluss și criza cehoslovacă (1938)*, în vol. *Profesorului Constantin Cihodaru la a 75-a aniversare*, Centrul de multiplicare al Universității „Al. I. Cuza“, Iași, 1983, pp. 206—221.

² Traian N. Gheorghiu, *Miercurile de la „Insemnări ieșene“*, Editura Junimea, Iași, 1980, *passim*.

³ *Ibidem*, p. 10.

⁴ Vezi, pe larg, Viorica Moisuc, *Diplomația Românică și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 — mai 1940*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 31 și urm.

Herovanu⁵ — pe care mi le inspiră brutalitatea hitleristă, care este și rămîne o gravă amenințare a păcii, căci Anschluss-ul nu e, cum o înțelege oricine, decît o etapă a lui *Drang nach Osten*, al tăvălugului care va trebui, dacă nu e oprit la timp, să treacă peste trupul nostru sfișiat⁶. Într-un alt articol din „Insemnări ieșene“ se aprecia că, după Anschluss, „cu aceste noi bogății și fabricate, Germania va privi cu interes și mai mare spre Europa sud-estică, avînd nevoie de noi debușuri. Iar relațiile economice vor fi avangarda tendinței de înfeudare politică⁷. Anexarea Austriei, observa un alt autor, „marchează încetarea ordinii juridice în viața politică internațională și apogeul anarhiei“⁸. Într-adevăr, sistemul tratatelor de pace de la Paris și principiul securității colective au primit, prin Anschluss, lovituri puternice; Germania și-a intensificat presiunile sale economice și politice asupra statelor din această parte a Europei⁹.

Ocuparea Austriei în numele menținerii păcii și echilibrului în Europa era o explicație respinsă cu hotărîre de Eugen Herovanu. În actuala desfășurare a evenimentelor, scria el, „îndrăzneala unora (Germania hitleristă — n.n.s., I.A.) ca și vinovata ezitare a altora (Anglia și Franța — n.n.s., I.A.) par a fi deopotrivă dictate de un principiu de echilibru, de necesitate, poate chiar justiție, inaccesibil minții noastre“¹⁰.

În preajma „acordului“ de la München, se atrăgea atenția asupra caracterului demagogic al declarațiilor de pace făcute de Hitler într-un discurs rostit la 12 septembrie 1938. „Germania repetă mereu cele două teme favorite: ori încercarea să desfacă Anglia de Franța, ori încercarea să desolidarizeze Europa occidentală de Europa centrală, totul în vederea aceluiași scop: *Expansiunea Germaniei spre Est*“¹¹. Problema sudeților nu este atît o chestiune de naționalități, „ci o latură a pangermanismului“¹². Reeditatea, în 1938, a cărții lui N. Iorga, *Cugetare și faptă germană*¹³, fapt cu o semnificație deosebită în acel moment, constituia pentru „Insemnări ieșene“ încă un prilej să rezeveze agresivitatea imperialismului german și poziția poporului român față de hitlerism: „Pentru fixarea înțelegerii și mai ales a sentimentelor noastre față de curentele politice internaționale de azi, cartea d-lui Iorga ar trebui să fie citită de fiecare român“¹⁴.

În perioada crizei cehoslovace au apărut, în „Insemnări ieșene“, numeroase articole, note, intervenții etc. în care se lua atitudine hotărîtă împotriva Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste, împotriva „acordului“ de la München, realizat cu complicitatea condamabilă a Angliei și Franței. Statele mici care sînt

⁵ Pentru evoluția politică a intelectualului democrat Eugen Herovanu, vezi studiul introductiv semnat de Ion Ardeleanu la reeditarea cărții acestuia, *Orașul amintirilor*, Editura Minerva, București, 1975, p. V—XII.

⁶ Eugen Herovanu, *Viena care dispăre*, „Insemnări ieșene“, anul III, vol. VI, nr. 6, 1 iunie 1938, p. 447.

⁷ Emil Diaconescu, *Dispariția unui stat*, „Insemnări ieșene“, anul V, vol. XIII, nr. 1, 1 ianuarie 1940, p. 123.

⁸ Gheorghe Chiper, *De la ordine juridică la anarhie internațională*, „Insemnări ieșene“, anul III, vol. VIII, nr. 10.

⁹ Vezi capitolul I, intitulat *Anschluss-ul și acțiunile diplomatice ale României pentru contracararea expansiunii economice germane în centrul și sud-estul Europei*, Viorica Moisuc, op. cit., p. 31—44.

¹⁰ Eugen Herovanu, *Viena care dispăre...*, p. 447. „Astfel cu concursul tuturor Puterilor — scria Emil Diaconescu — Germania încorporează Austria [...]. Franța era în plină criză politică cu guvernul demisionat, Anglia atentă mai mult asupra căilor ei maritime și în colonii...“ (*Dispariția unui stat...*, p. 122).

¹¹ Andrei Manu, *Schimb de orizont*, „Insemnări ieșene“, anul III, vol. VIII, nr. 11, 1 noiembrie 1938, p. 231 (articolul poartă data de 13 septembrie 1938).

¹² *Ibidem*, p. 232.

¹³ În zece lecții ținute la Iași, în 1917, N. Iorga înfierase cu putere acțiunile samavolnice ale nemților în teritoriul ocupat, jaful german asupra economiei. Lecțiile au fost publicate sub titlu: *Cugetare și faptă germană*.

¹⁴ P. Gr. [C. T. Popa], N. Iorga, *Cugetare și faptă germană*, „Insemnări ieșene“, anul III, vol. VII, nr. 9, 1 septembrie 1938, p. 552.

„cu streangul de gît”, au fost părăsite de marile puteri¹⁵. Cehoslovacia — scria Gr. T. Popa — se vede presată tot mai mult de pretenții care-i neagă dreptul de existență. Profesorul universitar își manifesta îngrijorarea față de îngăduința diplomaților occidentali, a lui N. Chamberlain în special, față de pretențiile nemăsurate ale statelor fasciste, în loc de a adopta o poziție fermă. Din moment ce Hitler și Mussolini s-au situat „pe terenul forței care primează dreptul și au credința că tratatele sînt petece de hîrtie, ei nu se vor opri decît atunci cînd altă forță mai mare le va sta în cale [...]”. Cum își încheipue diplomații că se poate face acum din d. Mussolini și din d. Hitler oameni pașnici, cu cîntărire la cuvînt? Rupii zăgăzurile unui baraj și apoi te miri că apa curge năprasnic la vale [...]. Forței în desfășurare nu poate să-i reziste decît tot forța”¹⁶.

Intr-un alt articol, Anglia și Franța erau vehement atacate pentru poziția adoptată la München. Pacea cu care se laudă Chamberlain¹⁷ este, de fapt, o pregătire a „cataclismului de mîine”. Anglia („notăm că este vorba despre Anglia d-lui Chamberlain”, precizează autorul) a sacrificat Cehoslovacia, în loc s-o apere (așa cum cereau alte cercuri engleze); „D. Chamberlain a capitulat, sacrificînd Cehoslovacia și, o dată cu ea, pacea de mîine și civilizația Europei”. Anglia și Franța au dat dovadă de slăbiciune și au nesocotit alianțele. Chiar și pentru ele, „tratatele au devenit petece de hîrtie”¹⁸. Se aprecia, în mod realist, că „o dată bariera Cehoslovaciei prăbusită, cu ajutorul aliaților democrați, Reichul a făcut un formidabil pas pe calea *Drang nach Osten* [...]”. Războiul, departe de a fi înlăturat, a fost numai amînat. Era reprodușă o afirmație a lui Churchill, dintr-o declarație făcută agenției Reuter, prin care acesta combătea poziția adoptată de Chamberlain: „Credința că securitatea a fost cumpărată, aruncîndu-se un stat mic în gura tigrului este eronată”¹⁹. În situația creată după München, ca urmare în primul rînd a atitudinii lui Chamberlain, apare posibilitatea unei apropieri și chiar a unei alianțe sovieto-germane²⁰.

Andrei Oțetea, reconstituind fazele dramei cehoslovace după *Cartea albă* publicată de guvernul englez, caracteriza ciuntirea vecinei noastre de nord-vest ca un „spectacol degradant de brutalitate și cinism”. Poporul cehoslovac a fost la înălțimea situației și „numai trădarea aliaților l-a făcut să capituleze. Amputarea pe care a suferit-o va rămîne una din cele mai mari nedreptăți ale istoriei și înfrîngerea unui mare ideal de civilizație și de libertate”²¹. Diplomația Reichului — se aprecia într-un alt articol — „prin îngăduința puterilor aliate și îndeosebi a Angliei, a știut să obțină însemnate remanieri și anulări a clauzelor păcii de la Versailles”²². Autorul observa cu justețe politica egoistă a

¹⁵ Gheorghe Chiper, *De la ordine juridică la anarhie internațională*, ..., p. 107.

Unii dintre autorii citați aici au adoptat aceeași atitudine și în ziarul „Opinia” (vezi I. Agrigoroaiei, N. Cîrstea, S. Molnar, A. Neacșu, *op. cit.*, pp. 246—268).

¹⁶ Gr. T. Popa, *Două concepții*, „Insemnări ieșene”, anul III, vol. VIII, nr. 10, 1 octombrie 1938, p. 137.

¹⁷ Imediat după întoarcerea la Londra, primul ministru britanic a declarat, cu emfază, că prin „acordul” de la München a asigurat pacea pentru o generație. Vezi și Martin Gilbert, Richard Gott, *Conciliatorii*, Editura Politică, București, 1966, *passim*.

¹⁸ Traian Gheorghiu, *Dar mîine ?..*, „Insemnări ieșene”, anul III, vol. VIII, nr. 11, 1 noiembrie 1938, p. 311—312.

¹⁹ *Ibidem*, p. 313.

²⁰ *Ibidem*, p. 316; idem, *Spre prăbușirea civilizației europene ?..*, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1939, p. 123. După cum se știe, la 23 august 1939, în condiții de care nu ne ocupăm aici, s-a încheiat pactul de neagresiune germano-sovietic.

²¹ Andrei Oțetea, *Drama cehoslovacă după Cartea albă engleză*, „Insemnări ieșene”, anul III, vol. VIII, nr. 12, 1 decembrie 1938, p. 465; vezi și Viorica Moisuc, Gheorghe Zaharia, *Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei și independența economică a României în anii 1938—1939*, „Anale de istorie”, nr. 6, 1975, p. 34.

²² Emil Diaconescu, *Marile puteri și criza cehoslovacă*, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1939, p. 76.

Londrei, de așa-zisă păstrare a echilibrului pe continent, pentru a-și asigura propria supremație²³.

Germania urmărește să realizeze dominația mondială prin făurirea, mai întâi, a „unui imperiu european de coloratură germană [...] Planurile germane, cu voia d-lor Chamberlain, Halifax, Daladier și Bonnet, se realizează cu repeziune”²⁴. Multe cercuri capitaliste din apus au simpatizat cu antibolșevismul declarat al Germaniei, din care cauză și-au dat consimțământul în chestiunea Austriei și a sudeților²⁵. Locul României este în cadrul unei alianțe a tuturor țărilor defensive, opuse țărilor agresive²⁶; „alianța României cu axa Roma-Berlin ar însemna alianța mielului cu lupul”²⁷.

Imediat după cotopirea, în întregime, a Cehoslovaciei, în numărul său din 1 aprilie 1939, „Insemnări ieșene” și-au manifestat indignarea față de acest act odios și a exprimat solidaritatea poporului român cu poporul vecin și prieten, căzut victimă hitlerismului. „O țară a dispărut (deocamdată), ca o hartă de pe o tablă, când se șterge creta cu buretele [...]. Românii se simt însoțiți de dreptatea eternă și sînt hotărîți să lupte pentru ea [...]. Cu greu ne-am dobindit libertatea și conștiința de sine, dar și mai greu ar fi să le pierdem”²⁸. Cotopirea Cehoslovaciei era calificată ca „un eveniment fantastic”, primit în România cu durere și indignare. „Dar nu putem primi în mintea noastră ideea că forța brută poate tot”²⁹. Revista făcea un amplu rechizitoriu atitudinii statelor occidentale de încurajare a Germaniei hitleriste, remarcînd că pînă la urmă ele însele vor plăti pentru aceasta. Dar, deocamdată, țările mici sînt direct și grav amenințate³⁰. Unele articole conțin confuzii, aprecieri globale, nediferențiate, eclecticice; trebuie să ținem seama, în afară de orientarea autorilor — nu întotdeauna suficient de clară — de complexitatea situației internaționale și de repeziunea cu care se succedau evenimentele. Lipsa perspectivei și necunoașterea unor documente diplomatice secrete au constituit factori greu de depășit; cu toate acestea — și faptul ne interesează aici în primul rînd — au fost sesizate o serie de laturi importante ale evoluției situației internaționale, de pe poziții patriotice, de salvagardare a intereselor noastre naționale.

²³ *Ibidem*, p. 77; vezi și Traian Gheorghiu, *Cele două sensuri ale războiului actual*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIII, nr. 2, 1 februarie 1940. Autorul scrie: „Anglia a urmat tradiționala ei politică: echilibrul [...]. Acordul naval anglo-german, «comitetul de neintervenție» care a sprijinit victoria lui Franco și Münchenul sînt cîteva probe evidente. Fascismul și nazismul au fost copiii alinați ai Marii Britanii. Toate «succesele» d-lui Adolf Hitler, pînă la 1 septembrie 1939, au fost încurajări ale Angliei, pentru a împinge Germania nazistă la război împotriva U.R.S.S.-ului” (p. 307). Anglia urmărea să intervină în viitorul conflict germano-sovietic la momentul pe care ea îl va considera potrivit pentru „a-și spune ultimul cuvînt” (p. 310).

²⁴ Vasile Maciu, *Cătră un imperiu european*, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. IX, nr. 2, 1 februarie 1939, p. 243.

²⁵ *Ibidem*, p. 245.

²⁶ *Ibidem*, p. 250 și urm.

²⁷ Traian Gheorghiu, *Spre prăbușirea civilizației...*, p. 128.

²⁸ *Atenție la granițe*, în „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. X, nr. 4, 1 aprilie 1939, p. 149—150.

²⁹ *Dispariția Cehoslovaciei*, în *loc. cit.*, p. 150.

³⁰ „Cine țipă azi mai tare în legătură cu expansiunea germană? Statele Unite, Anglia și Franța. Dar cine a lovit în Anglia și Franța, absolvind Reichul de plata datoriei, plată care s-a transformat în armamente masive după aceea? După cum știm: Statele Unite. Cine apoi n-a vrut să ajute Anglia în măsurile de peșepire a Italiei imperialiste, care dădea exemplul năvălirii și desființării unui stat constituit? Iar după cum știm: Franța. Cine după aceea n-a voit să ia o atitudine fermă în problema Austriei și a sudeților, care au dispărut ca nimica toată, fără rezistență și fără sînge? Firește: Anglia. Și cine va plăti acum toate oalele sparte? Anglia și Franța, dacă nu chiar și Statele Unite. Dar din nefericire, înaintea lor și mai mult decît ele, o plătesc nenorocitele țări mici” (*Greșelii trecute*, *loc. cit.*, p. 151).

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial prin atacarea Poloniei de către Germania hitleristă și, imediat, prin intrarea Angliei și Franței în conflict, a provocat îngrijorarea tuturor popoarelor iubitoare de pace. Atitudinea antirăzboinică a „Insemnărilor ieșene” era împletită cu grija manifestată față de soarta poporului polonez, cu încrederea în puterea acestuia de supraviețuire. „Pentru a doua oară în cursul unei vieți de om — scria Gr. T. Popa — a început în Europa măcelul cel mare. Ceea ce nimeni nu ar fi crezut că mai poate fi posibil, s-a arătat deodată în toată hidoasa înfățișare pe care i-o cunoaștem de acum douăzeci și ceva de ani. Au început bombardările orașelor, înfometarea populațiilor, evacuările și refugiiile, spionajele și contraspionajele”³¹. Războiul nu va reuși să infrângă puterea dreptății și binefacerile libertății și „sîntem convinși că după acest război ele vor ieși întărite”. Profesorul universitar, dînd glas sentimentelor de care era animat în acele momente grele pentru poporul polonez scria: „De asemeni, simpatia noastră se îndreaptă spre acei care sufăr, spre acei care sîngeră și sînt îndurerati”; dreptatea acestora va învinge pînă la urmă”³².

Neutralitatea adoptată de guvern, la scurt timp după declanșarea conflictului mondial³³, era apreciată ca o poziție impusă de situația extrem de delicată a României pe plan internațional. Dacă vom fi însă atacați, poporul român va opune rezistență: „Vom apăra România cu toate forțele de care dispunem și pe care le sporim mereu [...]. Nu cerem decît să fim lăsați în pace, pentru a contribui și noi la opera de creștere a culturii umane; dar dacă nu vom fi respectați în ființa noastră de stat, vom consacra toate energiile de care dispunem pentru a menține statul”³⁴.

Ideea de neutralitate era corelată cu aceea a apărării integrității teritoriale și a independenței naționale. Respectînd îndatoririle neutralității — scria N. Dașcovici — România își urmează calea propriilor ei interese. „Iubim pacea și dorim cît mai repede sfîrșitul războiului care a izbucnit în septembrie 1939, dar, în același timp, sîntem nezdruțnici în hotărîrea noastră de a ne apăra pacea: libertatea și granițele împotriva oricui le-ar ataca!”³⁵. Tot N. Dașcovici sublinia, într-o conferință ținută la 1 iunie 1940, în Aula Universității ieșene, că neutralitatea României nu este îndreptată împotriva nimănui; ea trebuie, însă, menținută „atît timp cît nimeni nu se atinge de frunzariile și de independența noastră politică”³⁶, ceea ce reprezenta de fapt, un îndemn la rezistență. Referindu-se la neutralitatea României, un alt autor preciza: „Independența și integritatea teritorială a noastră se sprijină în simțul de prevedere [...], dar mai ales în tăria mijloacelor noastre de apărare a integrității frunzariilor împotriva oricărei încercări de încălcare a neutralității noastre nepărtinitoare”³⁷.

În zilele cîtopirii Poloniei, revista sublinia dreptul la existență a națiunilor mici. Statele mari le pot cucerii pe cele mici, dar numai pentru scurt timp și fără a le putea distruge. „Națiunea este o realitate eternă. Neputînd a fi distrusă, națiunea cucerită va căuta treptat-treptat să devină independentă în sînul statului cuceritor și odată va trebui să-nvingă, bineînțeles, prin revoluție [...]. Națiunile atacate merită simpatia întregii omeniri”³⁸.

³¹ Gr. T. Popa, *Războiul*, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. XII, nr. 10, 1 octombrie 1939, p. 100.

³² *Ibidem*, p. 103.

³³ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura Politică, București, 1970, p. 334; V. Moisuc, *op. cit.*, p. 234—235; Eiza Campus, *Din politica externă a României 1913—1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 491 și urm.

³⁴ Gr. T. Popa, *Războiul...*, p. 103.

³⁵ N. Dașcovici, *Războiul și libertatea comercială a neutrilor*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIV, nr. 4, 1 aprilie 1940, p. 75.

³⁶ Idem, *Războiul actual și neutralitatea României*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIV, nr. 7, 1 iulie 1940, p. 70.

³⁷ Dimitrie Gherasim, *Noul aspect al neutralității*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIV, nr. 6, 1 iunie 1940, p. 539.

³⁸ Traian Gheorghiu, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. XII, nr. 10, 1 octombrie 1939, p. 117.

Poporul român a acordat un sprijin direct poporului polonez, oferind găzduire unui număr însemnat de refugiați, civili și militari, înlesnind tranzitul tezaurului polonez³⁹. Revista „Insemnări ieșene” a subliniat eroismul poporului polonez, a înfierat imperialismul hitlerist și crimele săvârșite de acesta în Polonia⁴⁰. Dintr-un înalt spirit umanitar și de solidaritate cu un popor oprimat, România neutră a acordat azil refugiaților polonezi⁴¹; în septembrie-octombrie 1939, „au continuat să se reverse la noi valuri de refugiați din populația civilă, precum și numeroase elemente din armata poloneză, care căutau să scape de a cădea prizoniere”⁴². Urmărind să evite o serie de complicații externe și, în special, să nu ofere Germaniei hitleriste pretextul unei intervenții directe, guvernul român a luat măsuri în sensul dezarmării trupelor poloneze și a internării lor mai ales în Oltenia, departe de granița cu Polonia⁴³. Așa cum s-a precizat, datorită poziției de neutralitate declarate de România (neutralitate care a avut de facto un caracter antihitlerist), aici demnitatea militară și civilă polonezi nu au fost, în fond, internați ci s-au bucurat de ospitalitatea poporului român, creindu-se posibilitatea reală de a pleca din țară⁴⁴. Așa-zisa dezarmare și internare erau măsuri care să nu dea posibilitatea Germaniei hitleriste de a acuza statul român că își încalcă neutralitatea. Atât statul român cât și numeroși particulari, au ajutat cu bani, alimente etc. populația poloneză refugiată⁴⁵.

În condiții interne și internaționale analizate, pe larg, de istoriografia noastră actuală⁴⁶, României i s-a impus odiosul Dictat de la Viena, un atentat la integritatea teritorială și ființa noastră națională. Combaterea fermă a revizionismului maghiar, susținut de Germania hitleristă și Italia fascistă, a găsit, în paginile revistei analizate de noi accente deosebite.

A fost sesizată latura reacționară a acestui revizionism, izvorită din poziția socială a exponenților săi. Așa cum se subliniază foarte bine — și dintr-o

³⁹ Vezi, pe larg, A. Loghin, D. Tuțu, *Sprijinul acordat de România refugiaților polonezi în anii celui de-al doilea război mondial*, „Anale de istorie”, nr. 4, 1968; A. Karetchi, L. Eșanu, *Poporul român în sprijinul refugiaților polonezi în anii celui de-al doilea război mondial*, „Anuarul Institutului de istorie «A. D. Xenopol» din Iași”, t. VII, 1970; A. Karetchi, L. Eșanu, *Demnitari polonezi refugiați în România la începutul celui de-al doilea război mondial*, „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol» din Iași”, t. XII, 1975.

⁴⁰ P. Gr. [Gr. T. Popa], *În jurul războiului actual (Referat de ansamblu)*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIII, nr. 3, 1 martie 1940, p. 590 și urm.; idem, *Oameni de știință în lagăre*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIV, nr. 4, 1 aprilie 1940, p. 162. Gr. T. Popa califică omorirea unor cetățeni polonezi în lagărele de concentrare, „ca una din cele mai rușinoase pete ale vremii noastre” (*Oameni de știință în lagăre...*, p. 162), iar V. Buțureanu dezvăluia ororile războiului hitlerist, chiar de la începutul său, prin încălcarea flagrantă a „regulelor stabilite prin convențiile dintre state”. În dreptul internațional public german, „a apărut o teorie primejdioasă, care tinde să justifice orice procedeu care urmărește doborârea adversarului; teoria rațiunii de război (Kriegsrason)”, Rațiunea războiului — așa cum o văd teoreticienii hitleriști — trece peste legile războiului (*Arta războiului*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIII, nr. 2, 1 februarie 1940, p. 289).

⁴¹ Emil Diaconescu, *Cronica evenimentelor externe în cursul anului 1939*, „Insemnări ieșene”, anul V, vol. XIII, nr. 3, 1 martie 1940, p. 541.

⁴² N. Dașcovici, *Războiul actual și neutralitatea României...*, p. 61.

⁴³ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁴ A. Karetchi, L. Eșanu, *Demnitari polonezi refugiați în România...*, p. 146.

⁴⁵ N. Dașcovici, *Războiul actual...*, p. 63.

⁴⁶ Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura Politică, București, 1970; Tr. Bunescu, *Lupta poporului român împotriva Dictatului fascist de la Viena (august 1940)*, Editura Politică, București, 1971; A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972; Gh. Zaharia, L. Vajda ș.a., *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1974; Cosma Neagu, Dumitru Marinescu, *Fapte din umbră*, vol. IV, Editura Politică, București, 1983, p. 145 și urm.; Ilie Ceaușescu, *Transilvania — străvechi pământ românesc*, București, 1982; Olimpiu Măcișescu, *Istoria nu face pași înapoi*, Cluj-Napoca, 1985; *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României, septembrie 1940 — octombrie 1944*, București, 1985.

perspectivă mult mai largă — în lucrările recente ale istoriografiei noastre, „clasele exploatoare (subl. ns., I.A.) din Ungaria hortystă și-au legat direct speranțele lor de marile puteri revizioniste, intensificându-și activitatea în funcție de concursul acestora”⁴⁷. Mussolini și Hitler au colaborat cu grupările de extremă dreaptă maghiare care urmăreau realizarea așa-zisei Ungarii Mari, a „Ungariei Sfintului Ștefan”⁴⁸.

În „Insemnări ieșene” se aprecia că revizionismul cercurilor conducătoare maghiare se explică și prin pierderea proprietăților, a celor funciare în special, în urma destrămării monarhiei austro-ungare. „De la război încoace, ungerii n-au învățat nimic și n-au uitat nimic. Vorbim mai ales de ungerii care formează elita conducătoare [...]. Ungaria este adâncită în visul de aur a două sute de seniori somnolenți, care nu acceptă ideea desmembrării intervenite”⁴⁹.

Propaganda revizionistă maghiară a îmbrăcat forme variate („broșuri și cărți cu aparență savantă, adesea însoțite de hârti documentare”) reprezentând, în fond, reluarea „tuturor argumentelor ce au fost expuse, cu lux de amănunte și cu mare risipă de timp, la Conferința păcii de la Paris, de către delegația maghiară”. Se mergea până la „tăgăduirea drepturilor românești de afirmare în viața internațională și în civilizația lumii”⁵⁰.

În condițiile internaționale de după pactul de la München, „Insemnări ieșene” a dezvăluit din nou — și faptul ni se pare deosebit de semnificativ — caracterul reacționar al revizionismului maghiar izvorât din condiția de mari proprietari de pământ ai celor mai mulți dintre reprezentanții săi. După rășluirea teritoriilor cehoslovace — scria C. Săcăleanu — guvernul din Budapesta „a dat a înțelege că intenționează să facă o mică reformă agrară”, dar imediat a izbucnit protestul vehement al marilor proprietari agricoli din diferite partide politice maghiare⁵¹. „Noi — se scria într-un alt articol din același număr al revistei — n-avem intenții dușmănoase față de poporul ungar, după cum nici acest popor sintem siguri, nu ne este dușman. Cît privește revizionismul unguresc, toată lumea este lămurită...”, în sensul că este vorba de revizionismul magnaților care pretind pământul înapoi. „Aceasta o văd astăzi precis și țărani ungeri din Transilvania, stăpîni pe ogorul lor și dușmani declarați ai magnaților de dincolo de Tisa”⁵². Imediat după aplicarea Dictatului de la Viena, la cererea marilor proprietari de pământ maghiari, s-a trecut la revizuirea reformei agrare în teritoriul copleșit, în vederea luării pământului înapoi⁵³.

În numărul din 1 octombrie 1940 al „Insemnărilor ieșene”, au apărut mai multe materiale în care se protesta energic împotriva Dictatului de la Viena. A fost publicată aici mișcarea de protest a profesorilor Universității din Iași, redactată în cadrul adunării din sala Marelui Colegiu, în ziua de 6 septembrie 1940. „Profesorii Universității din Iași — se arăta în mișcarea — au luat în considerare evenimentele tragice prin care trecem și dezastruoasele lor rezultate, cu privire la poporul român”. Ei își precizau poziția, declarînd :

⁴⁷ Gh. Zaharia, L. Vajda ș.a., *op. cit.*, p. 17.

⁴⁸ A. Simion, *op. cit.*, p. 8—9; vezi și C. Neagu, D. Marinescu, *op. cit.*, *passim*.

⁴⁹ D.B. [Dan Bădărău], *Like in England*, „Insemnări ieșene”, anul II, vol. IV, nr. 13—14, 15 iulie 1937, p. 73.

⁵⁰ N. Dașcovici, *Acțiunea revizionistă și greșelile noastre*, în „Insemnări ieșene”, anul II, vol. IV, nr. 13—14, 15 iulie 1937, p. 47 și urm.; vezi, pe larg, A. Simion, *op. cit.*, p. 41 și urm.; C. Neagu, D. Marinescu, *op. cit.*, pp. 104—134.

⁵¹ C. Săcăleanu, *Democrație maghiară...*, „Insemnări ieșene”, anul IV, vol. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1939, p. 157.

⁵² Traian Gheorghiu, *Spre prăbușirea civilizației europene...*, în *loc. cit.*, p. 128. Prin reforma agrară din 1921, au fost împroprietărite și un număr de aproape 50 000 de țărani ungeri (Gh. Zaharia, L. Vajda ș.a., *op. cit.*, p. 16). Marii proprietari ungeri care au părăsit România în sfârșitul primului război mondial, au atacat pe diferite căi aplicarea reformei agrare din 1921 în Transilvania, ceea ce a generat cunoscuta „afacere a optanților ungeri”, cu evident caracter revizionist (vezi Titulescu și *strategia păcii*, Editura Junimea, Iași, 1983, pp. 168—191).

⁵³ Gh. Zaharia, L. Vajda ș.a., *op. cit.*, p. 60 și urm.; *Teroarea horthysto-fascistă...*, p. 148 și urm.

„1 Avem încredere în dreptatea și vitalitatea poporului român, care a reușit să învingă toate năvălirile și care a persistat de-a lungul secolelor. Va învinge și de data aceasta și va persista.

2 Considerăm cedările de teritorii ca acte de silnicie, primite de nevoie, și așteptăm vremea când vom putea să spunem cuvântul dreptății...“⁵⁴.

„Hotărîrea nedreaptă de la Viena — se sublinia într-un articol — a lovit drept în inimă poporul român. Județe locuite în mare majoritate de români au fost trecute iarăși sub stăpînirea tiranică a ungarilor“. Autorul precizează că se referă la latifundiarii unguri care „au căutat și astăzi să îndrepte atenția poporului maghiar spre țeluri anexioniste, numai ca să amine înfăptuirea reformei agrare“⁵⁵. Nedreptatea făcută poporului român nu se poate prelungi prea mult. „...Nimeni nu-și închipuie că vom putea lăsa să dăinuiască o asemenea situație; pămîntul românesc, scaldat cu sînge și lacrimi, va trebui să fie din nou dezrobît [...]. Căci în Transilvania tuturor năzuințelor și durerilor noastre sintem acasă la noi, e pămîntul nostru“⁵⁶.

Impusă prin forță, rășluirea teritoriului nu anulează dreptul României asupra părții de nord a Transilvaniei: „Acest teritoriu nu a fost cedat de națiunea română niciodată și nimănui. A fost atribuit Ungariei de o comisie de arbitri, folosindu-se de un moment cînd nu ne puteam împotrivi. Pentru aceasta națiunea română nu-și poate pierde nicidecum dreptul imprescriptibil de a-și prezenta, cînd va veni timpul, justele sale revendicări“. Era combătută folosirea, în presa românească, a expresiei de „teritoriu cedat“: „Teritoriu cedat este o expresie improprie și chiar periculoasă. Să spunem deci teritoriu atribuit Ungariei“⁵⁷.

Protestul hotărît și argumentat al revistei „Însemnări ieșene“ se încadrează organic în atitudinea energică a poporului român împotriva Dictatului de la Viena. Cu bogatele sale tradiții revoluționare și democratice, orașul Iași, „leagăn al celor trei uniri“, nu a rămas și nici nu putea să rămînă pasiv atunci cînd au fost impuse României, izolate pe plan internațional, importante cesiuni teritoriale. Factorul extern, internațional, a jucat un rol precumpănitor, creînd, în fond, situația juridică și politică de izolare care a permis desfășurarea dramaticelor evenimente din acea perioadă⁵⁸.

LA REVUE „INSEMNĂRI IEȘENE“ AU SERVICE DE LA DEFENSE
DE L'INDÉPENDANCE NATIONALE ET DE L'INTÉGRITÉ TERRITORIALE
(1938—1940)

R é s u m é

Parmi les revues démocratiques de Iassy qui parurent pendant l'entre-deux-guerres, il y eut également „Însemnări ieșene“. Cette publication jouit de la direction et de la collaboration de certains intellectuels de prestige; on y publia des matériaux de différents domaines de la culture. La teinte politique de la revue

⁵⁴ Vezi P. Gr. [Gr. T. Popa], *Proteste împotriva rășluirii Ardealului*, în „Însemnări ieșene“, anul V, vol. XVI, nr. 10, 1 octombrie 1940, p. 129.

⁵⁵ Emil Diaconescu, *Timpul stăpînirii ungurești în Transilvania*, în *loc. cit.*, p. 65.

⁵⁶ *Ibidem*. În articolul *Populația din teritoriul răpit de Ungaria*, același autor scotea în evidență caracterul oneros al actului din 30 august 1940, analizînd structura națională a populației, situația majoritară a populației românești în teritoriul respectiv; în unele județe, românii reprezentau mai mult de 3/4 din populația respectivă. „O asemenea situație — conchidea autorul — nu poate fi decît vremelnică“ (*Populația din teritoriul răpit de Ungaria*, în *loc. cit.*, p. 144—145).

⁵⁷ A.S., *Teritoriul „cedat“*, în *loc. cit.*, p. 140.

⁵⁸ Eliza Campus, *Din politica externă...*, p. 379.

ne fit que s'accroître, parallèlement à l'aggravation de la situation internationale de la Roumanie, à la veille et au début de la deuxième guerre mondiale. Il y parut des articles où l'on combattait l'Anschluss, ainsi que d'autres où l'on adoptait une attitude ferme contre l'„accord“ de München et l'occupation de la Tchécoslovaquie. La revue protesta avec véhémence contre le révisionnisme fasciste, allemand et hongrois, qui imposa finalement le Dictat de Vienne (20 août 1940), par lequel on enlevait à la Roumanie le nord de la Transylvanie. La revue „Însemnări ieşene“ se fait le porte-parole de larges classes sociales et de cercles politiques qui se prononcèrent fermement pour la défense de l'intégrité territoriale de l'état roumain.